

Instytut Ekonomiki i Organizacji Agrobiznesu Akademii Rolniczej w Lublinie

GABRIELA MASŁOWSKA

*Wielofunkcyjność jako alternatywa rozwoju
obszarów wiejskich województwa lubelskiego*

Multi Functional Character as an Alternative in the Growth
of Rural Areas of the Lublin Region

Rolnictwo polskie, rozdrobnione i wewnętrznie zróżnicowane, z niską wydajnością pracy, stoi w obliczu wielu problemów, które nasiliły się w wyniku nadmiernej liberalizacji polityki rolnej. Generalnie pogłębił się dysparytet dochodowy i cywilizacyjny ludności rolniczej ze wszystkimi ujemnymi konsekwencjami dla procesów inwestycyjnych i poziomu życia ludności rolniczej. Bezrobocie ukryte w rolnictwie rodzinnym sięga 11% osób w wieku produkcyjnym, a w grupie 18-25 lat nawet 30%. Krańcowa wydajność pracy osób stanowiących nadwyżkę siły roboczej jest często bliska zeru. Wobec minimalnych zmian w strukturze obszarowej jest to przyczyna drastycznego pogorszenia sytuacji ekonomicznej.

Ponieważ możliwości finansowego wsparcia rolnictwa ze strony państwa są ograniczone, a rynek pracy w mieście cechują nadwyżki, szanse poprawy sytuacji tkwią w wielofunkcyjnym rozwoju obszarów wiejskich.

Istota tej koncepcji polega na uzupełnieniu dominującej funkcji rolnej na terenie wsi funkcjami pozarolniczymi, takimi jak: przetwórstwo, usługi, handel, opartymi na miejscowych zasobach. Wydajność pracy w rolnictwie można zwiększyć przez unowocześnienie gospodarstwa (postęp agrotechniczny, biologiczny), poprawę struktury obszarowej, ale także przez realokację zasobów, zwłaszcza siły roboczej, do działalności pozarolniczej, a przez to lepsze ich wykorzystanie. Jest to jedna z alternatywnych strategii rozwoju rolnictwa.

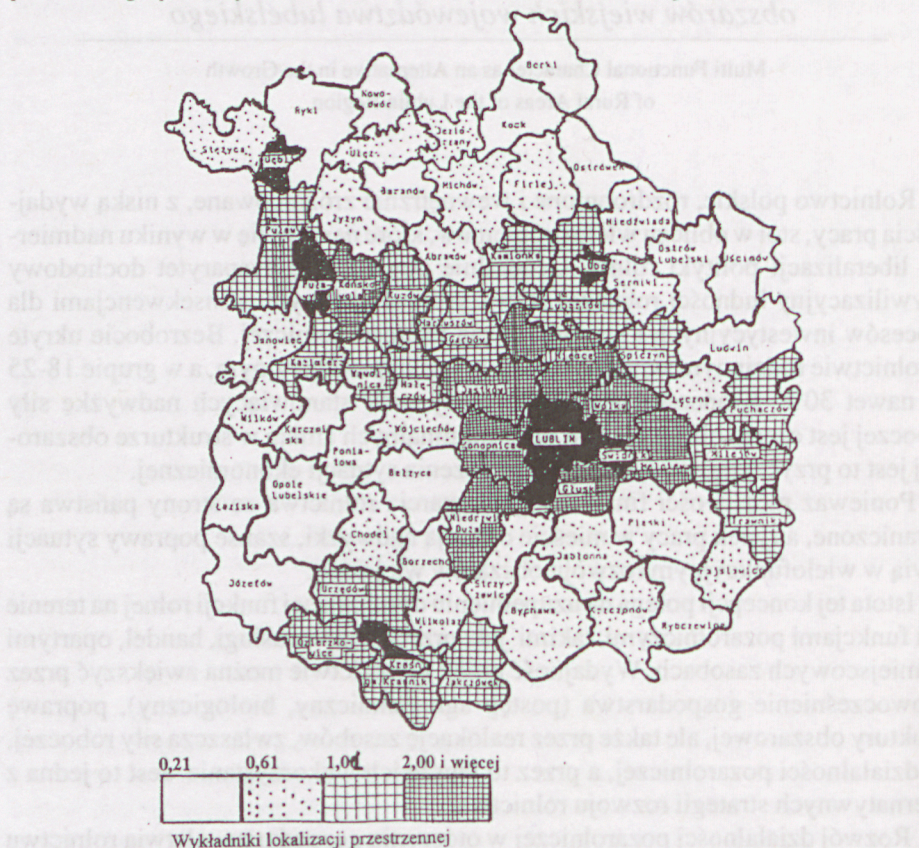
Rozwój działalności pozarolniczej w otoczeniu gospodarstw ułatwia rolnictwu pełnienie jego podstawowych funkcji, wpływa też korzystnie na stan populacji wiejskiej, hamując proces powstawania „pustyń społecznych” i kumulatywnie przyczynia się do rozwoju całej gospodarki narodowej.

CEL I METODYKA BADAŃ

Celem badań było uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania: 1) jak przedstawia się obraz przestrzennego rozmieszczenia funkcji pozarolniczych na obszarach wiejskich województwa lubelskiego, 2) czy istnieje zależność pomiędzy działalnością pozarolniczą a stanem populacji i poziomem migracji, 3) czy istnieje zależność między wielofunkcyjnością wsi a skalą odpływu siły roboczej z rolnictwa?

Podstawową jednostkę badawczą stanowiła gmina. Źródłem informacji była sprawozdawczość Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Lublinie, jak: podstawowe dane statystyczne dotyczące miast i gmin, informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa oraz wyniki spisu rolniczego. Wykorzystywano także dane Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa w Lublinie.

O stanie „nasylenia” gminy działalnością pozarolniczą informują tzw. wykładniki lokalizacji przestrzennej i społecznej. Wykładnik (wskaźnik) lokalizacji przestrzennej liczono jako stosunek udziału danej gminy w ogólnej liczbie nierolniczych podmiotów gospodarczych na obszarach wiejskich całego województwa do udziału danej gminy w ogólnej powierzchni wiejskiej województwa. Wykładnik (wskaźnik) lokalizacji społecznej jest stosunkiem udziału gminy w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych do udziału w liczbie mieszkańców wsi województwa.

Ryc. 1. Koncentracja podmiotów gospodarczych spełniających funkcje pozarolnicze na obszarach wiejskich woj. lubelskiego
Concentration of economic subjects fulfilling non agricultural functions in the rural areas of the Lublin region

Badane gminy uszeregowano ze względu na poziom tych wskaźników i podzielono na 4 grupy. Za przyjęciem czterech przedziałów przemawiało wyraźne kumulowanie się gmin w wymienionych grupach, w szeregu od najwyższych do najniższych wskaźników. Gminy, które cechowały się wykładnikami lokalizacji powyżej 1,0, zaliczono do gmin wielofunkcyjnych, pozostałe o wykładniku poniżej 1,0 do gmin monofunkcyjnych. Obliczono także średnie wskaźniki lokalizacji przestrzennej i społecznej poprzez odniesienie zsumowanej wielkości wskaźników do liczby gmin w grupie.

Na podstawie uzyskanych wyników sporządzono mapę koncentracji funkcji pozarolniczych na obszarach wiejskich województwa lubelskiego w układzie gmin.

Wychodząc z założenia, że zachowanie się ludności jest jedną z miar oceny warunków społeczno-ekonomicznych w regionie stosowanych w literaturze (1), przyjęto za literaturę następujące kryteria analizy związku wielofunkcyjności ze zjawiskami demograficznymi: gęstość zaludnienia, saldo migracji, wiek i poziom wykształcenia ludności, struktura zawodowa, struktura obszarowa i własnościowa, zasoby PFZ. Dodatkowym argumentem za przyjęciem takich kryteriów była dostępność danych statystycznych w układzie gmin.

Określenie zasobów siły roboczej w rolnictwie jest utrudnione ze względu na nieunormowany czas pracy, ścisłe zespolenie gospodarstwa rodzinnego z gospodarstwem rolnym, gdzie w pracy uczestniczą (w różnym stopniu) wszyscy członkowie rodziny. Tak więc rzeczywiste zasoby siły roboczej w rolnictwie indywidualnym nie odpowiadają wielkościom statystycznym.

Aby ocenić rzeczywiste zasoby siły roboczej w rolnictwie indywidualnym i uwzględnić wskazaną złożoność, zastosowano w pracy odpowiednie jednostki przeliczeniowe (3). Przez jednostkę fizyczną pełnowartościową rozumie się osobę fizyczną pracującą w pełnym wymiarze godzin w gospodarstwie rolnym. Osoby zawodowo czynne w rolnictwie przeliczono na jednostki fizyczne pełnozatrudnione, stosując następujące współczynniki przeliczeniowe: 0,8 – osoby w wieku produkcyjnym pracujące wyłącznie i głównie w gospodarstwie rolnym, 0,5 – osoby w wieku produkcyjnym pracujące w gospodarstwie i poza rolnictwem, 0,2 – osoby zatrudnione poza rolnictwem i pracujące w gospodarstwie rolnym.

Okres badawczy dotyczył lat 1994-1996. Do przeanalizowania wpływu funkcji pozarolniczych na zatrudnienie w rolnictwie wykorzystano dostępne dane NSP z r. 1988 i dla porównania z r. 1978.

WYNIKI BADAŃ

W województwie lubelskim na miejsce daleko posunięta koncentracja działalności produkcyjnej i usługowej. Spośród 47 tys. podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie Regon w r. 1966 blisko 82% usytuowano w obrębie miast. Aglomeracja Lublin-Świdnik wchłonęła przy tym około 64% wszystkich jednostek. Miasta mają przewagę w zdobywaniu kapitału, przechwycając oszczędności z zewnątrz, także ze wsi. Nadmierna koncentracja działalności oznacza jednak przeciążenie infrastruktury produkcyjnej i socjalnej, degradację środowiska, pozbawia go naturalnych funkcji obronnych. Na przykład na 1 km² w miastach Lubelszczyzny spada rocznie blisko 30 razy więcej zanieczyszczeń pyłowych i gazowych (dwutlenku siarki, tlenu azotu, dwutlenku węgla) niż na wsi. Miasta pobierają też 25 razy więcej wody, odprowadzają 12 razy więcej ścieków do ziemi i wód powierzchniowych, a zużycie wody w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca jest blisko 4-krotnie większe (2).

W strukturze działalności pozarolniczej na wsi województwa lubelskiego największą wykazano w handlu (43% ogólnej liczby jednostek), w przemyśle (18%), budownictwie i transporcie. Podstawowym udziałem gospodarki nierolniczej na terenach wiejskich jest drobna działalność gospodarcza - small business. Stosun-

kowo jednostronna i drobna działalność (z reguły handlowa), odznaczająca się dużą niestabilnością, jest zjawiskiem ujemnym, nie zapewniającym obszarom wiejskim dostatecznego dynamizmu rozwojowego.

W rozmieszczeniu funkcji pozarolniczych poza granicami miast występuje także wyraźne zróżnicowanie. Najwyższe wykładniki lokalizacji przestrzennej i społecznej (2,37; 1,63) wykazują gminy położone wokół miast Lublin i Świdnik (tab. 1, ryc. 1) Na 10 km² przypada w tej grupie gmin średnio 31,5 podmiotów gospodarczych, na 10 tys. mieszkańców 328,1 podmiotów i stanowią one największą enklawę wsi wielofunkcyjnych.

Tab. 1. Wskaźniki koncentracji podmiotów gospodarczych na obszarach wiejskich województwa lubelskiego w r. 1996

Indices of concentration of economic subjects on the rural areas of the Lublin region in 1996

Lp.	Gminy wg wskaźników lokalizacji przestrzennej	Liczba gmin	Liczba podmiotów gospod.	Liczba podmiotów gospodarczych na		Średni wykładnik lokalizacji	
				10 km ²	10 tys. mieszk.	przestrzennej	społecznej
1	2,01 i więcej	8	2446	31,5	328,1	2,37	1,63
2	1,01-2,00	17	2644	16,4	219,8	1,23	1,09
3	0,61-1,00	21	2111	9,9	169,9	0,74	0,84
4	0,21-0,60	17	1156	6,5	120,2	0,49	0,59
5	Ogółem	63	8357	13,3	210,2	x	x

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych systemu Regon.

„Promieniowanie” funkcji nierolniczych dokonuje się także, chociaż słabiej, z miast pozostałych (Kraśnik, Puławy). Aktywność gospodarcza ma wyraźny związek z usytuowaniem większych zakładów produkcyjnych i usługowych, czego przykładem są Milejów, Trawniki, Puchaczów. Czynnikiem zwiększającym żywotność obszarów wiejskich są też walory turystyczno-krajoznawcze (Firlej, Nałęczów, Kazimierz) oraz główne szlaki komunikacyjne. Wyodrębnia się tu druga grupa wsi wielofunkcyjnych o wykładnikach lokalizacji przestrzennej i społecznej w granicach 1,01-2,00 i liczbie podmiotów gospodarczych 16,4/10 km² i 219,8/10 tys. mieszkańców.

Pozostałe gminy położone równoleżnikowo w północno-wschodniej, środkowo-zachodniej i południowo-wschodniej części województwa odbiegają wyraźnie od gmin poprzednich. Wyraża się to w wykładnikach lokalizacji przestrzennej i społecznej – w grupie trzeciej na poziomie 0,74 i 0,84, w grupie czwartej odpowiednio 0,49 i 0,59 oraz blisko 4-krotnie mniejszej liczbie podmiotów gospodarczych na jednostkę powierzchni. Zaliczamy je do gmin wiejskich monofunkcyjnych na terenie województwa lubelskiego.

Nasuwa się pytanie, czy istnieje związek między rozmieszczeniem funkcji pozarolniczych na terenie wsi a sytuacją demograficzną i zasobami pracy w rolnictwie?

Z danych tab. 2 wynika, że najbardziej korzystnymi wskaźnikami demograficznymi wykazują się wsie z grupy pierwszej i drugiej, a zatem wsie wielofunkcyjne. Cechuje je najwyższa gęstość zaludnienia na 1 km², prawidłowe wskaźniki feminizacji, dodatni przyrost naturalny, a także dodatnie saldo migracji. Wskaźniki te mówią o dynamice populacji tych obszarów. „Zagęszczenie” treści życia społecznego i więzi międzyludzkich w takich społecznościach lokalnych oddziałuje pozytywnie na system gospodarczy. Większa koncentracja osadnictwa oznacza wzrost popytu rynkowego, co uruchamia mechanizm powstawania kolejnych zakładów produkcyjnych i usługowych oraz miejsc pracy. Z kolei łatwiejszy dostęp do usług, źródeł zaopatrzenia i zbytu zatrzymuje ludność na tym terenie. Taka współzależność systemu demograficznego i gospodarczego uruchamia mechanizm samonapędzający rozwój i postęp cywilizacyjny wsi.

Tab. 2. Gęstość zaludnienia, przyrost naturalny, migracja oraz wskaźniki feminizacji w gminach wiejskich województwa lubelskiego. Stan na 31 XII 1996 r.

Population density, birth rate migration and indices of feminisation in the communes of the Lublin Region. Situation for 31 Dec 1996

Lp.	Gminy o wykl. lokaliz. przestrz.	Ludność na 1 km ²	Liczba kobiet na 100 mężczyzn	Przyrost naturalny na 1000 mieszk.	Saldo migracji	
					ogółem	na 1 gminę
1	2,01 i więcej	95,4	101,8	+2,0	+230	+29
2	1,01-2,00	77,1	103,6	-0,9	-22	-1
3	0,61-1,00	59,1	101,6	-0,3	-453	-22
4	0,21-0,60	54,8	100,3	+1,8	-488	-28
5	Wieś ogółem	67,4	102,1	+0,9	-733	-12

Źródło: podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za r. 1996 WUS, Lublin 1996. Obliczenia własne.

Z punktu widzenia rozwoju wsi nie jest istotne, kto ze wsi emigruje, ale kto na niej pozostaje. Dane statystyki masowej dotyczące obszarów wiejskich województwa lubelskiego wskazują wyraźnie, że nasilonej migracji z terenów monofunkcyjnych towarzyszy selekcja negatywna. W wyniku tego ludność wiejska tych obszarów ulega szybciej procesowi starzenia demograficznego i wolniej poprawia się poziom jej wykształcenia. Najwyższy udział ludności w wieku produkcyjnym i ludności z wykształceniem ponadpodstawowym w grupie pierwszej i drugiej (tab. 3) uzasadnia stwierdzenie, że wielofunkcyjność zatrzymuje na wsi ludzi wykształconych. Nie spełnia się wówczas zasada „im dłużej w szkole, tym krócej

na wsi". Z kolei ludzie młodszy i wykształceni stanowią o większym potencjale kapitału ludzkiego, przyspieszającym rozwój.

Gospodarcza intensyfikacja wiejskiej przestrzeni oddziałuje na sytuację rolnictwa. Stworzenie możliwości dodatkowej pracy w otoczeniu gospodarstw pozwala na realokację czynników produkcji będącej w nadmiarze do działalności pozarolniczej, a przez to lepsze ich wykorzystanie. Ułatwia rolnictwu pełnienie jego podstawowych funkcji i przyczynia się kumulatywnie do rozwoju całej gospodarki narodowej. Postęp techniczny, ubytek gruntów pod produkcję, powoduje odejście z rolnictwa ludzi, którzy nie mogą w nim znaleźć pracy. Ponadto z rolnictwa odchodzą ludzie, którzy nie mogą uzyskać dochodów rekompensujących koszt produkcji. Ma to miejsce najczęściej na obszarach o trudnych warunkach dla produkcji rolniczej, zarówno przyrodniczych, jak i społeczno-gospodarczych.

Tab. 3. Wiek i poziom wykształcenia ludności wiejskiej w województwie lubelski w r. 1994
Age and level of education among the rural population in the Lublin region in 1994

Lp.	Gminy o wykładn. lokaliz. przestrz.	Struktura ludności wg wieku w %			Struktura ludności w wieku 15 lat i więcej wg poziomu wykształcenia w %				
		0-17 lat	18-59	60 i więcej	wyższe	średnie	zas. zawod.	podst.	pozost.
1	2,01 i więcej	29,9	52,5	18,3	2,3	5,8	23,7	46,0	12,3
2	1,01-2,00	28,5	51,0	20,4	1,9	16,6	21,0	48,3	15,2
3	0,61-1,00	27,7	49,9	22,5	1,7	11,8	19,0	50,0	17,6
4	0,21-0,61	28,2	49,9	21,9	1,5	10,5	18,6	50,4	19,3
5	Wieś ogółem	28,2	50,6	21,2	1,8	12,4	20,0	49,1	16,7

Źródło: Wyniki spisu rolniczego 1994 w układzie gmin. WUS, Lublin 1995. Obliczenia własne.

Jeżeli przeanalizujemy gminy wiejskie o różnym stopniu koncentracji funkcji pozarolniczych przez pryzmat struktury zatrudnienia i zmian w niej zachodzących w latach 1978-1988 (tab. 4), to okazuje się, że w gminach wielofunkcyjnych odsetek zawodowo czynnych w rolnictwie był o około 10% mniejszy niż we wsiach pozostałych i wynosił 38% ogółu zawodowo czynnych. Udział ludności zawodowo czynnej w rolnictwie zmniejszył się bardziej niż poza rolnictwem. Największy ubytek siły roboczej z rolnictwa miał miejsce w gminach typowo rolniczych i wynosił -6,8 i -6,9% (w pozostałych -4,8; -5,1%) Ludność odchodząca z rolnictwa, a nie znajdująca zatrudnienia na wsi (nie wykształcone inne pozarolnicze funkcje), odeszła do miast. Saldo migracji było ujemne także i w tym okresie w dwu ostatnich grupach i wynosiło -18 i -30 osób. Monofunkcyjność tworzy bowiem kompleks frustracji, zaniedbania, poczucia niesprawiedliwości, niepewności jutra i ludność odchodzącą z rolnictwa „wypycha” ze wsi.

Można zadać sobie pytanie, czy relatywnie niekorzystna sytuacja demograficzna w wielu rejonach sprzyja, czy utrudnia przebudowę rolnictwa? Cz w tych rejonach jesteśmy na drodze do pustyń społecznych? Analiza danych w tab. 4 wskazuje na to, że rozmieszczenie siły roboczej w rolnictwie pozostaje w korelacji z klasyfikacją funkcjonalną obszarów wiejskich. Liczba osób pełnozatrudnionych na 100 ha UR wynosi odpowiednio: 19,7; 17,4; 17,3 i 16,4 jednostek fizycznych pełnozatrudnionych przy przejściu z grupy pierwszej do czwartej.

Tab. 4. Struktura ludności wiejskiej wg źródeł utrzymania w gminach wiejskich województwa lubelskiego w latach 1978-1988

Population structure according to the sources of income in the rural communes of the Lublin region

Lp.	Gminy o wykładniku lokalizacji przestrzennej	Czynni zawodowo w %					Saldo migracji osób/1 gminę	Pełnozatrud. osób/100ha UR
		ogółem zmiana w latach		w tym:				
		1988	1978- 1988	poza rolnictwem	w rolnic- twie 1988	zmiany w l. 1978- 1988		
1	2,01 i więcej	56,1	-4,0	24,2	31,9	-4,8	+15	19,7
2	1,01-2,00	55,8	-3,9	22,5	33,3	-5,1	+1	17,4
3	0,61-1,00	56,7	-5,7	17,0	39,7	-6,8	-18	17,3
4	0,21-0,61	57,1	-5,7	15,7	41,4	-6,9	-30	16,4
5	Wieś ogółem	56,5	-4,8	19,9	36,6	-5,9	-32	17,4

Źródło: dane NSP 1978, 1988. Obliczenia własne.

Na podstawie znajomości przedmiotu badań stwierdza się w literaturze, że obszary cechujące się wskaźnikami powyżej 18 osób pełnozatrudnionych/100 ha UR dysponują pewną nadwyżką siły roboczej (3). Przyjmując, że obszary o niskiej jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej i o dużej ilości trwałych użytków zielonych charakteryzujące się niską intensywnością produkcji mogą mieć wskaźnik zasobów siły roboczej niższy, nie powinien on być jednak niższy niż 12 osób pełnozatrudnionych/100 ha użytków rolnych. Zatem badane obszary wiejskie województwa lubelskiego nie wykazują deficytu siły roboczej w rolnictwie, mimo że uwzględniliśmy tylko osoby w wieku produkcyjnym. Specyfika zawodu rolnika oraz istniejąca pod tym względem tradycja wymaga uwzględnienia również osób w wieku przedprodukcyjnym, a szczególnie w wieku poprodukcyjnym, co powiększyłoby powyższe wskaźniki.

Większa ilość trwałych użytków zielonych i zasobów AWRSP w gminach monofunkcyjnych (tab. 5) nie jest spowodowana deficytowością siły roboczej, a innymi niż wyposażenie w kapitał ludzki czynnikami. Rolnictwo, mimo większego

średniego obszaru gospodarstwa w tych rejonach, jak można przypuszczać, nie zapewniało oczekiwanego poziomu dochodów, a brak miejsc pracy i nierówności w rozwoju społeczno-gospodarczym i kulturowym między miastem a wsią nie zachęcały do pozostania na wsi (tab. 5).

Tab. 5. Użytkowanie gruntów i zasoby AWRSP w województwie lubelskim w r. 1995
Utilisation of the lands and resources of AWRSP in 1995

Lp.	Gminy o wykładniku lokalizacji przestrzennej	Średni obszar gospodarstwa (ha)	Udział UR w powierzchni gospodarstwa	Grunty AWRSP w powierzchni UR
			w %	
1	2,01 i więcej	5,6	91,2	0,2
2	1,01-2,00	6,4	87,0	1,8
3	0,61-1,00	7,2	86,8	1,9
4	0,21-0,60	7,6	83,2	2,1
5	Wieś ogółem	6,8	86,4	1,7

Źródło: dane Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa. Obliczenia własne.

Zmniejszający się stan zaludnienia w obszarach monofunkcyjnych hamuje ich rozwój społeczno-gospodarczy i powoduje pogorszenie się warunków życia ludności wiejskiej – a w konsekwencji dalszy jej ubytek. Prowadzi to do zmniejszenia zasobów siły roboczej w rolnictwie, do ekstensyfikacji produkcji rolnej, a nawet do powstania zasobów gruntów niezagospodarowanych. A zatem między systemem ekonomicznym a społecznym zachodzą złożone interakcje.

WNIOSKI

Analiza porównawcza społeczno-ekonomicznych warunków życia i gospodarowania przeprowadzona przez pryzmat zjawisk demograficznych, przy całej umowności i uproszczeniach dokonywanych porównań, pozwala sformułować następujące wnioski:

1. Przyjęta metoda kwalifikacji funkcji pozarolniczych na obszarach wiejskich pozwoliła wyodrębnić względnie jednorodne rejony funkcjonalne i wytypować wsie wielofunkcyjne i monofunkcyjne na terenie województwa lubelskiego.

2. Wielofunkcyjność obszarów wiejskich wpływa korzystnie na stan populacji wiejskiej, zatrzymuje na wsi ludzi młodych i wykształconych. Wzmacnia przez to grupę potencjalnych liderów gospodarczych i w konsekwencji obszary wiejskie.

3. Wielofunkcyjność powstrzymuje migrację do miast, pozwalając na odpływ siły roboczej z rolnictwa.

4. Monofunkcyjne obszary wiejskie cechuje zjawisko depopulacji. Ludność odchodząca z rolnictwa odchodzi zarazem ze wsi. I chociaż nie występuje obecnie deficyt siły roboczej w rolnictwie badanych obszarów, to regresywny typ populacji wiejskiej wywierać będzie niekorzystny wpływ pośredni na sytuację rolnictwa.

5. Przedstawiona ocena ma charakter orientacyjny, wymaga wydłużenia horyzontu czasowego badań wytypowanych obszarów. Taką możliwość stworzą wyniki spisu rolniczego r. 1996, które będą opublikowane w najbliższych miesiącach.

PIŚMIENNICTWO

1. Heller J.: Podstawy przestrzennego różnicowania polityki rolnej w wybranych państwach europejskich. *Wiś Współczesna*, nr 9, 1989.
2. Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej woj. lubelskiego. WUS, Lublin 1995.
3. Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za 1996 r. WUS, Lublin 1996.
4. Więckowicz Z.: Warunki rozwoju obszarów Dolnego Śląska. *Biuletyn „Urządzenie Wsi i Gospodarstw”* z. 6, AR Wrocław, IPIUTW, 1990.
5. Wyniki spisu rolniczego 1994. WUS, Lublin 1995.

SUMMARY

In the conditions of limited demand, unemployment and housing crisis, deconcentration of non-agricultural functions onto the rural area creates a chance for the development of this area.

The purpose of the studies was to recognise the present situation in the sphere of spatial distribution of extra-rural activity on the rural area in the Lublin region. Functional classification was performed on the basis of which multi-functional and mono-functional rural communes were distinguished. Next, the effect of the discussed phenomenon on the demographic situation and labour resources in agriculture was analysed.

The basic empirical material was provided by the data of mass statistics of the Lublin region for the years 1994-1996 and 1978-1988.